

## BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ILMIY DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Madvaliyeva Umida Axmadaliyevna

University of Business and Science nodavlat oliy ta'lim muassasasi Pedagogika va  
axborot texnologiyalari fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi sirtqi 21-09 guruh  
talabasi

Fargona viloyati Toshloq tumani 26 maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15379785>

**Annotatsiya:** ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi tarbiyaviy jarayonlar, aynan ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning ahamiyati, ularni shakllantirilishiga ta'sir etuvchi omillar, usul va vositalari yordamida rivojlantirish haqida ma'lumot beriladi.

**Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, tarbiya, ilmiy dunyoqarash, madaniyat, uzluksiz ta'lim, rivojlanish, tamoyillar, vazifalar va ustivor yo'nalishlar.

**Аннотация:** В статье представлена информация об образовательных процессах у учащихся начальной школы, в частности о значении формирования научного мировоззрения, факторах, влияющих на его формирование, а также методах и средствах, используемых для его развития.

**Ключевые слова:** начальное образование, воспитание, научное мировоззрение, культура, непрерывное образование, развитие, принципы, задачи и приоритеты.

**Abstract:** this article provides information about the educational processes in primary school students, namely the importance of forming a scientific worldview, factors affecting their formation, methods and tools for developing them.

**Keywords:** primary education, upbringing, scientific worldview, culture, continuing education, development, principles, tasks and priorities.

Ta'lim tizimi tubdan isloh qilinishi natijasida, bugungi kunda ta'limni ilmiy ta'sirini xam oshirishga doir qator tizimli ishlar olib borilmoqda. Ayniqsa o'quvchilarni ilmiy tassavv va dunyoqarashlarini shakllantirish orqali ta'limga kata yutuqlarni olib kirish mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy tafakkuri va dunyoqarashlarini shakllantirish bu boradagi asosiy ta'limiy faoliyatlardandur. Dunyoqarash tabiat, ijtimoiy jamiyat, tafakkur hamda shaxs faoliyati mazmunining rivojlanib borishini belgilab beruvchi dialektik qarashlar va e'tiqodlar tizimidir. Mazkur tizim doirasida ijtimoiy-g'oyaviy, falsafiy, iqtisodiy, tabiiy-ilmiy, ma'naviy-axloqiy, estetik, huquqiy va ekologik bilimlar negizida shakllangan e'tiqodlar asosiy tarkibiy unsurlar sifatida namoyon bo'ladi. Muayyan dunyoqarashga ega bo'lish shaxsda atrof-muhit, ijtimoiy munosabatlar, mehnat faoliyati va ishlab chiqarish jarayoni, sub'ektlarga nisbatan ma'lum munosabatning qaror topishi, shuningdek, shaxs tomonidan zimmasidagi ijtimoiy burchlarini to'laqonli anglash va ularni bajarishga nisbatan mas'uliyat tuyg'usiga ega bo'lishi uchun zamin yaratadi. SHaxsda dunyoqarash izchil, tizimli, uzluksiz hamda maqsadga muvofiq tashkil etilayotgan ta'lim-tarbiyaning yo'lga qo'yilishi, uning turli yo'nalish va mazmundagi ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etishi, shuningdek, o'z-o'zini tarbiyalab borishi natijasida shakllanadi. Yosh avlod dunyoqarashining shakllanishida ta'lim muassasalarida o'qitilishi yo'lga qo'yilgan tabiiy, ijtimoiy va gumanitar fanlar asoslarining ular tomonidan puxta o'zlashtirilishi muhim o'rin tutadi.

Oxirgi 20 yillikda olingan ma'lumotlar asosida ro'y bergan o'zgarishni tushunish deyarli qiyin edi va natijada o'qitishda katta ta'sir ko'rsatgan, internet paydo bo'lishidan oldin o'rta ta'lim va kollej tadqiqot ishlarini amalga oshirish bir necha haftani talab qilgan. Bu jarayon katologlar yoki davriy adabiyotlar uchun qo'llanma orqali izlashni o'z ichiga olgan va keyinchalik kerakli adabiyotlarni topishda asos bo'lgan. Aniq qilib aytganda tadqiqotlarning amalga oshirilishi qiyin bo'lgan adabiyotlarni xilma-xil bo'lishi talab qilingan.

Bugungi kunda o'quvchilarga kitob shaklidagi ressurslardan foydalanish tafsila qilinmoqda, biroq gazeta va jurnallar, internet yoki shu kabi prokuest xizmati orqali osongina topilmoqda.

Zamonaviy ressurslardan foydalangan holda kurs ishi yozuvchi talabalar kechqurunlari o'ziga zarur bo'lgan adabiyotlarni izlashlari mumkin. Internet eng qiyin axborot uchun ham bir xil ressurslarni ta'minlaydi, axborot imkoniyatidagi bunday yuksalish instruksional falsafada o'zgarishiga olib keladi. Bir vaqtlar talabalar miyasiga majburan ko'plab axborotlarni singdirish bugungi zamon talabiga mos kelmaydi. Bugungi kunda o'qituvchilar cheklanmagan axborotlarni o'quvchilar tomonidan qabul qilinishini yuqori darajada ta'minlay oladimi. Ammo bu boshlang'ich bilimni keraksiz degani emas, misol uchun kundalik hayotda ko'paytirish jadvalini bilmasdan biror yumushni bajarish qiyin.

O'quvchilar davlatlarning joylashuvi, yirik daryolar va tog' tizmalarini xaritada ko'rsata olishlari, bu axborotlarni osongina kompyuterda ko'rsatilishi vaqtning behuda sarflanishiga olib keladi. Bundan maqsad nima, ba'zi ispan sinflaridagi umumiy tajriba Markaziy hamda Janubiy Amerika davlatlarining poytaxtlarini esda saqlashdir - xo'sh bu o'quvchilarga qanday samara bera oladi.

Bugungi kunda axborot hamma joyda bo'lib, uni qanday toppish kerakligini o'rganish, uning ishonchli yoki haqiqatdan yiroq ekanligini baholashni ko'proq o'rgatish lozim.

Mulohazakor o'qituvchi doimo o'ziga quyidagi savollarni berishi lozim:

1. Talabalardan talab qilinayotgan axborotni qay darajada boshqa ressurslardan topish mumkin.

2. Kattalardagidek talabalardan esda saqlash vositalarni talab qilish qanday natija berishini o'rganish.

SHaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasi, hayotiy yondoshuvlari, uning uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar hamda axloqiy tamoyillar mohiyati u ega bo'lgan dunyoqarash mazmunini ifodalaydi. O'z navbatida dunyoqarashning boyib borishi shaxsning shaxsiy sifat va fazilatlarining tobora barqarorlashuvini ta'minlaydi. O'z mazmunida ezgu g'oyalarni ifoda etgan dunyoqarash shaxs qiyofasida namoyon bo'layotgan ijobiy fazilatlarining boyib borishiga yordam beradi. Dunyoqarash o'z mohiyatiga ko'ra, ilmiy (muayyan falsafiy tizimga ega) va oddiy (muayyan falsafiy tizimga ega bo'lmagan) dunyoqarash tarzida farqlanadi. Ilmiy dunyoqarash asosida uzluksiz, izchil ravishda mavjud fanlar asoslarini puxta o'zlashtirib borish, ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etish natijasida barqarorlik kasb etgan g'oyalar yotadi. SHaxs dunyoqarashini shakllantirish uzoq muddatli, dinamik xususiyatga ega murakkab jarayon sanaladi.

Aqliy tarbiya va ilmiy dunyoqarashning asosiy belgilari va mohiyati. SHaxs dunyoqarashining shakllanishida aqliy tarbiya muhim o'rin tutadi.

Aqliy tarbiya shaxsga tabiat va jamiyat taraqqiyoti to'g'risidagi bilimlarni berish, uning aqliy (bilish) qobiliyati, tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat bo'lib, uni samarali yo'lga qo'yish asosida dunyoqarash shakllanadi.

Bugungi kunda, O'zbekiston Respublikasida yoshlarga aqliy tarbiyani berishga alohida e'tibor qaratilmolqda. 1997 yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» mazmunida ham yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligiga urg'u beriladi. Yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadr bo'lib etishish mavjud ilmiy, shuningdek, kasbiy bilimlarni puxta egallash demakdir. Binobarin, chuqur bilimlarga ega bo'lish tabiiy hamda ijtimoiy jarayonlarning mohiyatini anglash, ularning ijobiy va salbiy jihatlari ko'ra va baholay olishga imkon beradi.

Aqliy tarbiya o'quvchilarni ilm-fan, texnika, texnologiya hamda ishlab chiqarish sohalarida qo'lga kiritilayotgan yutuqlar bilan tanishtirish, ularda ijodiy, erkin, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini hosil qilishga zamin yaratadi.

Aqliy tarbiya jarayonida quyidagi vazifalar hal etiladi:

1. Tarbiyalanuvchilarga ilmiy bilimlarni berish.
2. Ularda ilmiy bilimlarni o'zlashtirishga nisbatan ongli munosabatni qaror toptirish.
3. Mavjud bilimlardan amaliyotda foydalanish ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish.
4. Bilimlarini doimiy ravishda boyitib borishga intilish tuyg'usini shakllantirish.
5. Bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradigan psixologik qobiliyatlar (nutq, diqqat, xotira, tafakkur, ijodiy xayol) vaxususiyatlar (aniq maqsadga intilish, qiziquvchanlik, kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur yuritish, o'z fikrini asoslash, mavjud ma'lumotlarni umumlashtirish, guruhlashtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish va hokazolar)ni rivojlantirish.

Aqliy ta'lim va tarbiya birligi asosida shaxsda tafakkur (ijtimoiy voqea-hodisalarning ongda to'laqonli aks etishi, inson aqliy faoliyatining yuksak shakli) rivojlanadi. Manbalarning ko'rsatishicha, aqliy tafakkurning mavjud darajasini belgilash bir qadar murakkab bo'lib, quyidagi belgilarga ko'ra aniqlanishi mumkin:

1. Ilmiy bilimlar tizimining mavjudligi.
2. Mavjud ilmiy bilimlarni o'zlashtirib olish jarayoni.
3. Fikrlash ko'nikmasiga egalik.
4. Bilimlarni egallashga bo'lgan qiziqish hamda ehtiyojning yuzaga kelganligi.

Aqliy tafakkur uzoq muddat hamda tinimsiz izlanish natijasida yuzaga keladi. Uning shakllanishida ilmiy qarash va e'tiqod o'zigaxos o'rin tutadi.

Ilmiy qarash (yunoncha «idea»- g'oya, tasavvur, tushunchalar yig'indisi) - muayyan hodisa, jarayonning mohiyatini yorituvchi, ilmiy jihatdan asoslangan fikr, g'oya bo'lib, u shaxs tomonidan mavjud ilmiy bilimlar tizimi puxta o'zlashtirilganda, bilimlarni bir-biri bilan taqqoslash, solishtirish, predmet, hodisa yoki jarayon mohiyatini tahlil qilish natijasida yuzaga keladi. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatish, ixtirochilik ko'nikmalarini shakllantirishlar tomonidan ilmiy izlanishlarni olib borish va ma'lum ilmiy qarashlarni ilgari surilishiga zamin yaratadi.

Aqliy tarbiyani samarali tashkil etish shaxsda ilmiy tafakkurning yuzaga kelishini ta'minlaydi. Ilmiy tafakkur - inson aqliy faoliyatining yuksak shakli sanalib, ijtimoiy voqea-hodisalar, jarayonlarga nisbatan ilmiy yondashuvni anglatadi.

### References:

#### Используемая литература:

#### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya. BMT.20.11.1989 YIL
2. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 fevral 25-sonli "Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori
4. Egamberdieva N.M. Ijtimoiy pedagogika. Darslik.T.2009
5. Pedagogik atamalar lug'ati.. – T.: "Fan", 2008. – B. 47.
6. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. Ўқув қўлл. -Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси, 2006.
7. Toxirovna, K. F. (2024). O 'Qituvchilik Faoliyatida Deontologik Tayyorgarlikni Oshirish. *Miasto Przyszłości*, 51, 146-148.
8. Kalandarova F.T. KOMPETENTSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENTSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSI SIFATIDA. <https://www.iupr.ru/5-120-2024>
9. Kalandarova, F. (2024). O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMMUNIKATIV QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA DEONTALOGIK YONDASHUV. Namangan Davlat Universiteti.
10. Toxirovna, K. F. BO 'AJAK BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR Abdullayeva Nasibaxon Jo 'rayevna pfd, professor. O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI UMUMIY PEDAGOGIKA KAFEDRASI, 120.